

Lajos mindent megtett azért, hogy a megyei múzeumok második kötetét – az Acta Hargitensiait létre lehessen hozni, de sajnos nem lehetett, s ha lehetett volna is, csakis román nyelven.

• *Hogyan telnek a nyugdíjasévek?*

Tíz éve végzek múzeumi munkát egyházi területen. Tudniillik a székelyudvarhelyi és székelykeresztúri unitárius egyházközségnek – negyven egyházközségnek – a köri felügyelő gondnoka vagyok, világi részről. Ez azt jelenti, hogy az esperessel és az egyházi körjegyzővel minden évben meg kell vizsgálni az egyházközség életét. Ilyenkor mindig van egy kis ünnepi templomozás, ahol én a falu történetéből tartok egy kicsi előadást, felelevenítve az ősök cselekedeteit, hangsúlyozva az otthon maradás jelentőségét, a szülőföld szeretetének fontosságát. Azért vállaltam el ezt a felügyelő gondnokságot, hogy közvetlenebb kapcsolatot tudjak tartani a néppel. Nem volt könnyű, mert mindig követtek, illő helyen minden megmozdulásomnak megvolt a nyoma. Szerencsére sikerült úgy átvészelnem ezt az időszakot, hogy különösebb baj nem történt. Összegyűjtöttük a régi iratokat, azok szépen elrejtődtek, most már azt hiszem, elő lehet őket venni.

Ma is be-bejárom a múzeumba, de gyűjtőmunkát már nem folytatok. A jegyzetanyagom akkora, hogy még egy élet kellene a feldolgozásához. Ezekből szeretnék még 2–3 témát megírni. Az egyik, amit már említettem is, a Nyikó menti mezőgazdálkodás fejlődése, a másik a hargitai pásztorkodás, a harmadik egy távolabbi területről, Háromszékről, a csernátoni patakalmok kismonográfiája lenne. Ott egy tizenöt kilométeres szakaszon negyvenöt kicsi patakmalom volt egymás alatt. Nagyon izgalmas téma, az anyag össze van gyűjtve jegyzetben, rajzban, fényképekben, csak ember legyen, aki összerázza.

• *Hogy ezek a kötetek megjelenhessenek, kívánok Pista bácsinak 80. születésnapján még nagyon sok boldog, egészségesben eltöltendő esztendőt!*

Ferences atyák örökében

*Gergely István csíksomlyói plébánossal
beszélget Beke György*

Szék község neve ismerős minden magyar számára, Erdélyben és az anyaországban. Akik soha nem jártak arra, azok is tudnak augusztusi „búcsújáról”, meg fiataljainak táncrendjéről. Minden erdélyi útikalauz elmondja Székről, hogy az utolsó tatárbetörés során hatszáz magyar férfit hajtottak innen rabságba. A tragikus esemény augusztus 24-re, Szent Bertalan napjára esett. A közeli nádasokban elrejtőzött akkori túlélők megfogadták, hogy ezen a napon minden esztendőben kétszeri istentisztelettel és böjttel emlékeznek, megbocsátást könyörögve Istentől bűneikért, és oltalmat, hogy többé ne szakadjon rájuk ilyen irtózatos csapás. Szék népének nagy többsége református, vallásuk nem ismeri a böjtölést, de a lakosság ezt saját elhatározásából, őseinek parancsára szigorúbban tartja, mintha törvényben lenne előírva.

Tart ez a „búcsú” és szigorú önmegtartóztatás századok óta, csendben és hosszú ideig szinte titokban. Szék magyar „szigetfalu” a román tengerben, a Mezőség északi peremén. Hiába volt városi rangja valaha, s bányásztak itt sőt egészen a XVIII. századig, az országút messze elkerüli, vasút nem halad át rajta, román falucsukák fogták közre, és csak Szamosújváron át lehet megközelíteni autóval, elhanyagolt, kátyús úton vagy egy dombtetőn át, gyalogszerrrel, Bonchida vasútállomástól.

Itt épségben megmaradtak a helyi hagyományok, népszokások, köztük a „búcsú” lélekfeszítő napja, érintetlenül megőrződött a sajátosság népviselet. Ennek elhagyását is – állítólag – őseik parancsa tiltja. Így aztán a székiek jó évszázada javarészt a közeli-távolabbi városokban keresik a kenyerüket, Szamosújváron, Désen és főként Kolozsváron, cselédnyként, telepi és gyári munkásként, de az otthoni ruhát hordják a városi kavargásban is, és augusztus 24-én a távoli tájakra elkerült székiek is mind hazatérnek, emlékezni, ünnepelni.

Erdélyi magyarságunk nagy szorongatattása, a hetven esztendő román uralom és annak is eddig legkegyetlenebb korszaka, a Ceausescu-diktatúra idején ösztönösen érezte meg a széki „búcsú” megtartó erejét. Most nem végigviharzó tatárjárás szakadt a magyarságra, hanem hosszú, sötét lelki éjszaka, a nyelv, a hit, a hagyományok tiltása, üldözése. Kolozsváron, a Mezőségen, Dél-Erdélyben ösztönösen visszazétek a történelembe, példát keresve a megmaradásra, és a magyarság felfedezte magának Szék ünnepét. Augusztus 24-én mind nagyobb tömegek kezdtek el

járni Székre, részt venni a falu népének áhitatában a XIII. század végén épült református templomban. Sajátos azonosulás ment végbe: Erdély magyarsága lélekben „székivé” lett, otthonossá vált a nagyközségben, a néprajz kutatói után városi magyarok tömegei zarándokoltak ide, immár nem a csodálatos népdalok varázslatában, mint Lajtha László, Csenki Imre és Csenki Sándor, hanem lélektani megerősödést keresve. Olyan „búcsújáró” hely lett a maga elzártságában Szék, mint Csíksomlyó a székely világ szívében. A széki táncházak felé is alighanem ez az áramlás nyitotta szélesebbre az ajtót, olyannyira, hogy egy időben a táncházmozgalom az egész magyar nyelvterületen, Kolozsvártól és Budapesten is a székiek táncait vállalta a magáénak.

Régóta nemcsak a széki reformátusok emléknapja augusztus 24-e. Illetve, soha nem volt csupán az övék. Áll ebben a faluban, a Szamosújvár felől jövő út jobb partján egy szerényebb templom is, szépségében a főtérivel versenyző, az 1752-ben épült ferences kolostor, vagy inkább ennek maradványai. Szent Ferenc rendjének erdélyi szétzúzása után is mindig szolgált itt egy-egy öregedő barát, aki a széki római katolikusok lelki gondozását magára vállalta. És a község katolikus lakói – számbeli kisebbség – együtt emlékezett a református falutársak tömegével, közösen vállalta a történelmet, a börtönt, az imádkozást. Nem egy széki ember, katolikusként elmegy a református templomba és kálvinisták jönnek a hajdani ferences kolostor barokk templomába. Népi ökümenia ez, a nyelv, a hagyományok, a megmaradás lelki parancsára.

Itt, a ferences kolostor udvarán találkoztam három évvel ezelőtt egy székely zarándokcsoporttal. Csíkiek voltak, Somlyóról és Csomortánból. Fiatalok mind egy szálig, hiszen lelki akarat mellett testi erő is kellett az ideutazáshoz, fiúk és lányok vegyesen, megfontolt komolyak és játékosan vidámak. A hajdani ferences kolostor udvarán ebéd után egybegyűltek, énekeltek, egyházi és világi dallamok hangzottak fel. Ugratták egymást, ami főként „ijesztetetésből” állott: majd meglátjuk, hogy ez vagy az miként viselkedik, ha megállítják a rendőrök. Ide jövet is őrjáratok állták útjukat, sokáig vizsgálgatták a személyi igazolványaikat, fel is jegyezték valamit.

Mintha Szék valamiféle tiltott terület lenne. Az is volt arra a napra, immár esztendők óta.

E zarándokcsoport közepén nyurga, sovány, derús tekintetű fiatal férfi állt, tréfálkozott ő is, énekelt ő is. Papi civilben volt, de különben is látni lehetett, hogy egyházi személy, a csiki fiatalok vezetője, Gergely István plébános Somlyóról.

Csíksomlyóról a ferences barátok jutnak azonnal az eszünkbe. Ez volt egyik legismertebb otthonuk. A somlyói kolostor, mint fiókait védelmező óriási madár tárta ki szárnyait a székelyföldi ferences zárdák és iskolák fölé: Székelyudvarhely, Gyergyószárhegy, Mikháza, Marosvásárhely, Szent Ferenc alázatos papjai mindezen helységekből tanítottak, prédikáltak, búcsús meneteket vezettek vagy éppen koldultak, soha nem maguknak, mindig a rendnek, amelyhez szegénységi fogadalom kötötte őket, az iskoláiknak, a diákjaiknak. Csíksban, Gyergyóban csak katolikus iskolák voltak, ezek nyitották meg a utat a tanulás felé tehetséges fiataloknak. Székelyudvarhely népessége azonban megoszlik – főként – a katolikus és református felekezet hívei között. (Az unitáriusok itt kisebb számban élnek az ő szellemi központjuk Székelykeresztúr.) Székelyudvarhelyen a római katolikus gimnázium rangját és színvonalát mutatta, hogy református szülőik is szívesen adták ide gyermekeiket. És a két felekezet buzgó versenyzett egymással a székelység szellemi, lelki szolgálatában.

Evekkel ezelőtt Balázs atya volt a somlyói kegytemplom ferences papja. Egyben a rend „illegális” főnöke. Hosszan elbeszélgettünk a ferencesek kultúráját terjesztő tevékenységéről, a nép sorával életre-halálra azonosulásukról. Ez emelte Csíksomlyót a székely élni akarás és konok megmaradás jelképévé.

– Pedig a ferencesek rendje nemzetközi – tette hozzá Balázs főatya, aki maga is félig erdélyi német származású. – De itt, a Székelyföldön annyira azonosultunk a néppel, a hely szellemével, hogy Szent Ferencet is egy kicsit székelynek érezzük...

Ezen a Csíksomlyón Gergely István nem ferences barát, hanem a község plébánosa. Ezernyolcszáz híve él a faluban, ötszázötven lélek a leányegyházban, a szomszédos Csomortánban.

– Már Szent István idejében templom állt Somlyó faluban. Pedig akkor tíz község épített egy közös templomot. A szentély déli falában jól látható az első somlyói templom beépített ajtaja.

Úgy mondja, olyan „csíki” önérzettel, mintha ennek a vidéknek a szülőtte lenne. Gergely István a hajdani Szolnok-Doboka megyei szórvány fia, Vice községből. Ez a település történelmi tájon bújik meg a környező dombok közé. Az 1437-es parasztfelkelés idején a jobbágyok bábolnai győzelme után (erdélyi helység, nem az anyaországbeli) a két fél innen nem messzire, Dellőapátiban próbált egyezkedni egymással. Nem lett béke, megint a fegyverhez nyúltak, és Budai Nagy Antal kelyhesei veszítettek... Vicére Apanagy falun át lehet eljutni, félig magyar, félig román település, Apafi Mihály erdélyi fejedelem egykori faluja. Magát Vicét az tette nevezetessé, hogy egy ízben ellátogatott ide II. Rákóczi Ferenc, a „kurucok királya”, aki távoli rokonait látogatta meg itt. Ez volt egyik utolsó utazása Erdélyben, amelynek választott fejedelme volt. És még valamit illik tudni erről

a faluról: itt is otthon talált magának néhány bukovinai székely család, mikor a századfordulón megindult a hazafelé áramlás, az Al-Dunához, Dévára, Magyar-nemegyére, Marosludasra, Gyorokra...

Kicsiny falu Vice, de lélekmelege most is fűti Gergely Istvánt, a székelyek papját.

Tarthatnák akár ferences páternek is, beillene közéjük. Egyébként is a diktatúra hosszú időszakában a felosztalott rend hol egyik, hol másik templomát adta át világi papoknak, mert nem volt páter, aki szolgáljon bennük.

Emlékszem Anaklét atya csendes dohogására, hogy alighanem az ő helyébe sem kerül majd ferences barát. Székelyudvarhely ferences templomában, a hajdani kolostorban ő volt az egyetlen szerzetes. Erdélyben valamikor 27 ferences kolostor volt, számította össze, csak tízet tudtak megőrizni, a többi világi papok oltalmába került. Hiszen nem a világi papok ellen zörtölt ő, hanem a kényszerrel, amelyik a rendet csendes, de szigorú tiltással végképp kiszorítja Erdélyből.

– Látta-e, milyen sokan voltak ma is a mi templomunkban?

Mise után beszélgettünk, nagyon szerény otthonában. A hívek ragaszkodnak a ferences templomhoz, pedig nem messzire innen ott a szép plébániatemplom. Az is tele mindig.

– Jönnek, járnak hozzánk, pedig én csak misézek, gyóntatok. Nálunk nem lehet házasságot kötni, nem vezetek anyakönyvet.

Anaklét atya – polgári nevén Gurzó György – valamikor Rómában, a Szent Antal Egyetemen tanult egyházjogot, a fehérvári teológia elvégzése után. Később spirituálisnak tért vissza a hajdani erdélyi fejedelmi székvárosba, 1964-ben tíz esztendőre.

Neve görögös, értelme: Elhivatott.

Ez az elhivatott szerzetes bizonyára jó testvérét látná Gergely István plébánosban. Écsy főatya ugyanígy, a nagy tudású ferences pap – egyben a filológia tanára –, aki somlyói rendfőnökként oly végzetes balesetben lelta halálát.

Úgy érzem, hogy e két nagy halott nyomdokain most ott halad – az öreg ferences atyákkal együtt – a csíksomlyói plébános, Gergely István. Ugyanazt teszi, amit a páterek tettek, amíg tehették a dolgukat.

Felélvezte a csíksomlyói diákszínjátást. A hajdani ferences kolostor közelében. Nem sokkal azután, hogy a nemzet szívében, Budapesten fergeteges sikerrel játszották a *Csíksomlyói passiót*, Balogh Elemér és Kerényi Imre drámáját. Ennek eredeti „mintái” 1721 és 1774 között a székely Golgota lábánál, a somlyói kegytemplom terén játszották a hajdani csíki diákok, a ferences páterek irányításával. Ők, a barátok jegyezték le a játék szövegét. Ugyanitt, a somlyói templomtéren a magyar történelemből merített darabot adott elő 1780-ban „a Csíki Gimnasyumban Tanuló Nemess Iffiúság”. Abban a XVIII. században, annak is elején Kolozsvárott latin nyelven játszottak a diákok, közöttük a jezsuita gimnázium székely diákja, Mikes Kelemen, a grammatikai osztály tizenkét éves tanulója. Egész Európában latin nyelvű volt a diákszínjátás, az első misztériumjátékok a latin liturgikus szertartásokból alakultak ki. Csíksomlyón a diákszínjátás magyarrá lett, a jó ferences atyák kezén és szívében. Miként is mondta Balázs főatya: „Szent Ferencet is egy kicsit székelynek érezzük.” Csíksomlyón Kájoni János latin egyházi énekekkel együtt magyar szövegeket nyomtatott ki, így az 1676-os *Cantionale Catholicum* gyűjteményét, ebben a 205 latin énekkal szemben 535 magyar nyelven szólalt meg. Csík tájain a latin egyetemességet magyar egyetemességgé érlelte az idő.

Gergely István ezt a nagy ötvözést folytatja, a mai idők szellemében és hangulatában. Egyebek között azzal, hogy magához öleli a protestáns magyarság szellemi nagyjait is. 1988. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján, a mise után Somlyó községben irodalmi műsor következett. Ez a műsor két nagy magyar költő istenes verseire épült. Egyik Ady Endre, a másik Reményik Sándor. Fontos-e, hogy előbbi kálvinista, utóbbi evangélikus, az mai mondanivalójuk van a csíki székelynek? A szavalók székely népviseletet vettek fel. És a Mária-énekeket gitár kísérte.

Évtizedekkel ezelőtt talán ez a gitár lett volna furcsa – egyházi fogantatású ünnepségen. De mióta maga a pápa énekel, s egyben drámaszerző, miért ne adhatna Gergely István a maga fiatal híveinek a kezébe gitárt, ha az közelebb áll a zenei ízlésükhöz meg a kor divatjához?

Feltámadt az iskoladráma is ezúttal falu-Somlyón. Gergely István tollán és üzeneteként. Nem csupán diákok játszottak, hanem iskolából kinőtt munkás fiatalok is.

Fontos, hogy ebben az elgyötört világban, a megélhetésért folytatott hajszában falusi fiatalok szívesen vállalkoztak színjátásra.

Mai volt a téma, nagyon mai: egy fiatal házaspárt a két család előítéletei elválasztanak egymástól. A férj elkeseredésében inni kezd. Megfeddik. Mindez köznap történet, de a feddés, a biztatás nem egyéni, hanem közösségi érvényű: „Ki kell bírni a megpróbáltatást, és akkor az Isten is megsegít. Ki kell bírni. Mindent ki lehet bírni!”

Ceaușescu korszakában magyarul ez már lázadás és lázítás volt. Mindent ki lehet bírni! Nem tart örökké!

Háromórás műsor, este 8-tól 11-ig. Senki nem mozdult a nézők közül. A templom a nemzetiségi és erkölcsi tartás, igény és remény csarnokává lett.

Gergely István így biztatta híveit, falusfeleit, a csiki székelységet. A moldvai csángómagyarok másféle üzenetre fogékonyak. A csíksomlyói plébános számára éppen olyan nagy esemény az évi kétszeri búcsú – a pünkösdi különösen –, mint a kegytemplom barátainak. A somlyói Szent Péter-plébánia búcsúik idején a csángók egyik házigazdája. Valamikor az egyik belátó moldvai vajda 30 ezer holdnyi erdőt ajándékozott a somlyói eklézsiának, a Kárpátok rengetegeiben, hogy legyen amiből gondoskodják Moldvából érkező alattvalóiról. Ez a vajda elfogadta, amit utódai később tagadtak, hogy a Szeret, a Tázló, az Ojto mentén élő csángók lelki központja Somlyó, a hit és a nyelv, a hagyományok szálai kötik őket az erdélyiekhez, a székeliekhez. A hajdani gazdagság nyomai a somlyói plébánián: szinte kifűthetetlen hatalmas termek, kötornác, tágasság. Csak az egyik oldalsó szoba szerény berendezésű: fekvőhely, asztal, szék, semmi luxus. Vendégszoba. Márton Áron püspök itt szállt meg, ha Somlyóra jött. És gyakran járt itt, búcsúik alkalmával, nem egyszer itt mondta el az egész erdélyi magyarságot, az egész magyar nemzetet érintő beszédeit.

– Jönnék-e most is a moldvai csángók a plébániára?

– Úgy nem mennek haza búcsúikról, hogy hozzánk be ne térnének. A Szent Péter-templomban is részt vesznek a körmeneten. Nyugodtabb lélekkel indulnak akkor vissza, Moldvába.

Kapcsolatuk, a csángóké és Gergely Istváné nem szakad meg ezzel. A somlyói plébános nemegyszer kerekedett fel, kereste meg a búcsúsok népét a telephelyeiken. Mindannyiszor letörtén, szomorúan jött vissza.

– Szellemi és anyagi nyomorba züllesztették a csángókat. És semmi kiút, semmilyen remény. De talán nem is ez a legmegdöbbentőbb. Nekem az fáj legjobban, hogy Isten szolgáltaiban, paptársáiban kell újra meg újra csalatkoznom. Moldvai csángó papokban, akik gyűlölik őseik magyar nyelvét, letagadják, megtagadják nemzetüket.

– És a csángók?

– Szeretnének magyarok lenni. Ha kérdezem őket, kiknek, miknek tartják magukat, hallgatnak. Jól tudnak magyarul, szölok megint hozzájuk. Megoldódik a nyelvük. Magyarok vagyunk, kedves atya, magyarok. De a papocskánk azt mondja, hogy nem jól tudjuk, nem vagyunk magyarok.

– Beszél-e erről a moldvai csángó papokkal, főtisztelendő úr?

– Jobb, ha nem beszélék. A csángók félnek a papjaiktól. Ez a legborzasztóbb. Ha valakinek említettem, hogy megyek a tisztelendőhöz, megijedtek, kérleltek: ne áruljam el, hogy náluk jártam. Ki tudja, mit szól hozzá a plébánosuk?

– Iskolákban jártak-e a Csángóföldön?

– A tanítókon látszott, hogy részegek. Mit beszélhettünk volna velük? Semmi lelki kapcsolatuk a faluval, a csángókkal.

– Egyedül jár be Moldvába?

– Mindig akad, aki elkísérjen. Fialalok.

Azokra az időkre gondolok, amikor a Kárpátok hágoín át, a Tatros völgyében ferences barátok jártak Moldvába, vitték a hitet, a reményt, Istent. Magyarul. Amíg járhattak, amíg nem nőtte be lábuk nyomát a fű, addig a csángó falvak templomaiban magyarul énekeltek, magyarul prédikáltak, a hívek magyarul gyóntak. A renegát csángó papok nemcsak a maguk lelki kapcsolatát szakították meg híveikkel, de az Istenhez vivő utat állják el a csángók előtt.

Hátha egyszer újra megnyílik ez az út. Gergely István úgy véli, hogy minél gyakrabban kell eljárniuk Moldvába, beszélgetni a csángókkal, tanítgatni őket, amíg van kit, amíg értik a magyar szavakat és megreznének a magyar érzésekre. S ha nem mehet el személyesen, egy-egy képeslapot küld, mint jó ismerősöknek, hadd érezzék a feléjük sugárzó szeretetét. Ez is jó kapocs, a nyelv, a lélek kötése.

Nincs abban semmi rendkívüli, hogy mindig akad fiatal kísérője, zarándoktársa Gergely Istvánnak. Ahhoz a fiatalabb erdélyi magyar papi nemzedékhez tartozik, amelyik nemcsak életkora révén tud közvetlen, őszinte kapcsolatot teremteni a magyar fiatalokkal. Az értük élő érzik meg benne.

Két évvel ezelőtt – még a diktatúrában – 1989-ben 1200 fiatal jött össze Somlyón Gergely István hívására. Úgy tűnt, hogy ez az utolsó toborzója. A hatalom szigorú parancsba adta: szabadtéren többé nem gyülekezhetnek, csak a templom falai között. Novemberben kelt a tiltás.

Decemberben a nép haragja elsöpörte Romániában a diktatúra egyik legkomiszabb válfaját.

Tökés László, egy fiatal református pap volt egyik elindítója a népfelkelésnek. A kovász, amely beérlelte a változást, azoknak a fiatal erdélyi magyar papoknak a csapata, akik üldöztetést, mellőzést vagy éppen a halált vállalták hitük és nemzetük hűségében.

Gergely István feltétlenül közéjük számított.

Beke György